

**ISPAN TILSHUNOSLIGIDA KONSEPT TUSHUNCHASI
VA UNING LINGVOKOGNITIV XUSUSIYATLARI**

O‘zDJTU o‘qituvchisi

Abdullayeva Fotima Komiljon qizi

Konsept zamonaviy kognitiv tilshunoslikning markaziy kategoriyalaridan biri sifatida inson tafakkuri, madaniyati va til o‘rtasidagi munosabatlarni yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi. Maqolada ispan tilidagi konseptual tizimning shakllanishi, “persona”, “honor”, “libertad”, “familia” kabi asosiy madaniy konseptlar misolida tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ispan lingvomadaniyatida konseptlar milliy xarakter, tarixiy taraqqiyot va ijtimoiy qadriyatlar bilan chambarchas bog‘liq. Ushbu maqola qiyosiy tilshunoslik, lingvokulturologiya va kognitiv tadqiqotlar uchun nazariy hamda amaliy ahamiyatga ega.

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida tilshunoslikda antropotsentrik paradigma rivojlanishi natijasida tilni inson tafakkuri bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganish kuchaydi. Shu jarayonda konsept tushunchasi til, tafakkur va madaniyatning o‘zaro aloqasini ifodalovchi muhim ilmiy kategoriya sifatida shakllandi. Konsept – bu inson ongida shakllanadigan, madaniy tajriba va ijtimoiy bilimlar asosida rivojlanadigan mental birlikdir. Ispan tilshunosligida konseptual tadqiqotlar lingvokulturologik va kognitiv yondashuvlar asosida rivojlanib, milliy dunyoqarashni ifodalovchi asosiy tushunchalarni aniqlashga qaratilgan. Ispan xalqi tarixida katolik madaniyati, ritsarlik qadriyatlari, oilaviy an‘analar va erkinlik g‘oyalari muhim o‘rin tutgani sababli bu omillar tilning konseptual tizimida ham aks etadi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi ispan tilshunosligida konsept tushunchasining mohiyatini ochib berish hamda ispan lingvomadaniyatiga xos

asosiy konseptlarni tahlil qilishdir. Tadqiqot davomida quyidagi metodlardan foydalanildi:

- kognitiv-semantik tahlil,
- lingvomadaniy yondashuv,
- qiyosiy-tipologik metod,
- frazeologik va paremiologik tahlil.

Material sifatida ispan tilining izohli lugʻatlari, badiiy matnlar, maqol va matallar, kundalik nutq birliklari tanlab olindi. Ispan tilshunosligida konsept (“concepto”) koʻpincha tafakkur birligi sifatida talqin qilinadi. U til orqali ifodalanadigan, ammo bevosita til birligi bilan cheklanmaydigan murakkab semantik tuzilma hisoblanadi. Konsept insonning madaniy tajribasi, tarixiy xotirasi va milliy identitetini mujassamlashtiradi.

Masalan, ispan tilidagi **libertad** (erkinlik) konsepti nafaqat siyosiy erkinlikni, balki shaxsiy tanlov, mustaqillik va ichki ozodlikni ham anglatadi.

Ispan lingvomadaniyatidagi asosiy konseptlar

1. Persona

“Persona” konsepti ispan tilida shaxs, individuallik va ijtimoiy identifikatsiya bilan bogʻliq. Misol: *Cada persona tiene derecho a elegir*. Bu konsept shaxsiy huquq va mustaqillikni aks ettiradi.

2. Honor

“Honor” ispan tarixiy-madaniy tafakkurida alohida oʻrin egallaydi. U shaʼn, qadr-qimmat va ijtimoiy obroʻni ifodalaydi. Ayniqsa, klassik ispan adabiyotida bu konsept markaziy mavzulardan biri boʻlgan.

3. Familia

Ispan jamiyatida oila konsepti kuchli ijtimoiy birlik sifatida namoyon boʻladi. “Familia” nafaqat qarindoshlik, balki qoʻllab-quvvatlash va birdamlik timsolidir.

4. Libertad

Mazkur konsept ispan xalqining tarixiy taraqqiyoti, fuqarolik pozitsiyasi va individualistik qarashlari bilan bog'liq.

Ispan tilidagi konseptual tizim milliy xarakter bilan uzviy bog'liq. Konseptlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ispan tilida emotsional-ekspressivlik, individuallik va ijtimoiy qadriyatlar o'zaro uyg'unlashgan. Shu sababli ispan tilini o'rganishda faqat grammatik yoki leksik bilim emas, balki konseptual va madaniy bilim ham zarur. Konseptual tahlil tarjimashunoslikda ham muhim o'rin tutadi, chunki bir tildagi konsept boshqa tilda to'liq ekvivalentga ega bo'lmasligi mumkin. Masalan, "honor" yoki "duende" kabi tushunchalar milliy madaniyat bilan chuqur bog'langan. Ispan tilshunosligida konsept tushunchasi til va tafakkur integratsiyasini o'rganishda muhim nazariy asos hisoblanadi. Ispan lingvomadaniyatidagi "persona", "honor", "familia", "libertad" kabi konseptlar xalqning tarixiy, ijtimoiy va madaniy qadriyatlarini aks ettiradi. Shunday qilib, konseptual tahlil ispan tilining ichki semantik tizimini chuqurroq anglashga, qiyosiy tadqiqotlar olib borishga va madaniyatlararo kommunikatsiyani rivojlantirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Stepanov Yu.S. Konstanty: Slovar kultury.
2. Askoldov S.A. Konsept i slovo.
3. Safarov Sh. Kognitiv tilshunoslik asoslari.
4. Karasik V.I. Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs.
5. Abdullayeva F. (2025). "Lingvomadaniyatshunoslikda konsept tushunchasi va uning milliy xususiyatlari". Журнал академических исследований нового Узбекистана, 122-125.
6. Abdullayeva F.(2025). "Konsept va tushuncha: farqlari, o'xshashliklari va lingvistik tafsifi". Центральноеазиатский журнал междисциплинарных исследований и исследований в области управления, 185-189.